

Ciampi Matulová, Jitka

Známý neznámý Emil Pirchan

Theatralia. 2022, vol. 25, iss. 2, pp. 175-177

ISSN 1803-845X (print); ISSN 2336-4548 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/TY2022-2-14>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77257>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20230120

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Známý neznámý Emil Pirchan

Jitka Ciampi Matulová

Beat Steffan (Hrsg.). *Emil Pirchan. Ein Universalkünstler des 20. Jahrhunderts*. Wädenswil am Zürichsee:

Nimbus, Kunst und Bücher, 2018. 368 S. ISBN 978-3-03850-042-1.

Emil Pirchan (1884–1957). Běžnému českému zájemci o divadlo a výtvarné umění může znít toto jméno velmi vzdáleně či být zcela neznámé. A to přesto, že šlo o brněnského rodáka, a jeho příslušnost k místní německé menšině v rámci mnohonárodnostní habsburské monarchie mu nezabránila mluvit nejen německy, ale i česky. Tvůrčí prostředí ho provázelo od dětství, byl synem úspěšného malíře Emila Pirchana staršího, jehož postavení v dobovém kulturním kontextu Brna přiblížila objevená recentní výstava *Emil Pirchan. „Malerfürst“ brněnské okružní třídy* (Muzeum města Brna, 2019). Emil Pirchan mladší však přesáhl lokální umělecké milieu, prosadil se především v německé jazykové kultuře i geografické oblasti a vynikl jako malíř, ilustrátor, architekt, interiérový designér, návrhář nábytku, textilu a hraček, grafický designér, divadelní výtvarník, spisovatel, teatrolog, umělecký historik a pedagog. Přitom až donedávna bylo všeobecně známo pouze torzo Pirchanova rozsáhlého díla: v první řadě podíl na reformě divadelního výtvarnictví v úvodu dvacátých let 20. století ve spolupráci s režisérem Leopoldem Jessnerem v Berlíně, a dále publikované studie z oblasti dějin umění a divadla.

Recenzovaná monografie poprvé mapuje všechny obory Pirchanova zájmu. Vznik

la na základě souhry několika okolností; zásadní byl pietní přístup pozůstalé rodiny opatrující soukromý archív umělce po desetiletí bez zásahů (údajně bylo na půdě rodinného domu v Curychu uloženo 1300 originálních kreseb, více než 1500 tisků, šest skicářů, více než 2000 svazků knih). Stejně zásadní význam mělo i odhodlání Pirchanova vnuka Beata Steffana, který se navzdory odlišnému vzdělání ujal příprav monografie jako jeden z autorů a editor. Zpracování pozůstalosti umožnilo doplnit již známé dílo uložené v muzejních institucích v Německu, Rakousku a z menší části i v Česku o dosud neznámé materiály, a vydání publikace podtrhla stejnojmenná monografická výstava realizovaná ve Folkwang museum v Essenu (2019). Na projektu se podílel okruh uměleckých a divadelních historiků z Německa a Rakouska, který v kontextu Pirchanových životních osudů nutně rozšířila i česká muzikoložka Jitka Ludvová, specialistka na problematiku německé kultury dané doby u nás.

Knihla je přehledně strukturována do osmi částí: první dvě z pera Beata Steffana zahrnují Pirchanův celistvý osobní i umělecký profil, následuje pět částí nahlížejících na umělce z perspektivy konkrétního uměleckého oboru (*Architekt, Designér, Grafický designér, Divadelní výtvarník, Autor*), a v závěru pečlivě zpracovaná dokumentace.

Je zřejmé, že cílem Beata Steffana bylo prostřednictvím úvodních dvou studií představit komplexnost dědečkova díla a splatit určitý dluh, který vůči němu německojazyčná uměleckohistorická a teatrologická literatura má. Obě části mají shodné rysy, autor v nich informace řadí chronologicky za sebou a kombinuje Pirchanův osobní a tvůrčí profil. První část je čtivě pojatou biografií zpestřenou mnoha detailními postřehy o brněnském kontextu, rodinném zázemí, Pirchanových zálibách, přátelích či způsobu života na pozadí jeho profesní dráhy, u druhé se perspektiva obrací a Steffan zde buduje koncept univerzálního umělce zdokumentováním Pirchanovy tvorby od nejútlejšího věku, zdůrazněním šíře jeho talentu, okruhu zájmů i vlastností nutných k dosažení úspěchu, jako jsou nezdolná píle, touha experimentovat a umělecká verzatilita. Zásadní mezníky Pirchanova života sice autor v obou částech opakuje, na druhou stranu se informace vzájemně doplňují a vzniká plastický obraz jak o člověku, tak i o umělci, vše v souvislostech tehdejší kultury a politiky, vzpomínek i úryvků z dobových komentářů. Steffanovi se zde podařilo vystihnout návaznosti i vlivy mezi oblastmi Pirchanova zájmu a odkrýt i jedno ze specifík tvůrce, jímž bylo spojení určité životní etapy s prioritním zájmem o konkrétní umělecký obor nebo činnost. Z tohoto úhlu pohledu Steffan dělí Pirchanovu profesní dráhu do pěti fází: 1903–1910 architekt a interiérový designér (Vídeň a Brno); 1910–1918 grafický designér (Mnichov); 1919–1938 divadelní výtvarník (Berlín, Praha, Vídeň); 1938–1945 spisovatel (Vídeň); a od konce 2. světové války až do smrti post pedagoga tamtéž. Podobné členění se na první pohled jeví jako příliš systematizující a zjednodušující, v případě Pirchanovy tvorby

je ale ve své podstatě pravdivé. Maximální nasazení v určitém oboru umění vystřídalo období pouze solitérní tvorby, adekvátně okolnostem.

Pirchan byl dítětem své doby, a ta inklinovala k univerzalitě umění ve smyslu jednoty umění a života (tendence objevující se již v historii umění zesílily ve druhé polovině 19. století počínaje Wagnerovou ideou Gesamtkunstwerku, anglickým hnutím Arts and Crafts, pracemi Wiener Werkstätte či Artělu). Pirchan patřil ke generaci, která už nebyla omezena striktním schématem estetických kategorií vysokého svobodného a nízkého užitého umění. Umožnilo mu to nezůstat uzavřený v jedné profesi, ale přizpůsobit se úspěšně a s fascinující lehkostí nabízeným možnostem. Navíc měl dar vystihnout aktuální potřeby dobové společnosti, a v důsledku toho se prosadit i v mimořádně silné konkurenci (například jako začínající grafik v Mnichově).

Autoři textů v dalších pěti částech cílí pozornost na konkrétní obory umělecké tvorby. Jde především o přehledové studie, které se snaží ukotvit jméno a dílo Emila Pirchana v širším kontextu. Přínosem je zveřejnění dosud nepublikovaných materiálů a informací. Vzhledem k rozsahu Pirchanova odkazu, daném pracovitostí a vitalitou nemohou být všechny aktivity prezentovány vyčerpávajícím způsobem. Statě se kromě souvislostí zaměřují detailněji jen na některá výjimečná díla (například z oboru architektury mimořádně zajímavý futuristický návrh *Divadla pro Jižní Ameriku* pravděpodobně z meziválečné éry).

Poněkud odlišně je koncipovaná část o divadle, dosud nejvíce zpracovaném oboru Pirchanovy činnosti a dá se říci i ústředním oboru jeho zájmu. Skládá se ze tří kapitol a přináší jak analýzy Pircha-

nových reformních výprav včetně dobových reakcí, tak aktivity Emila Pirchana v rámci československého meziválečného divadla i jeho vztah k divadelní fotografii a jevištním technologiím. Z pohledu českého čtenáře jsou pravděpodobně nejzajímavější Pirchanovy kontakty s naším prostředím zachycené ve druhé kapitole této části s názvem *Intermezzo na Vltavě* Jitky Ludové a Kurta Ifkovitse. Studie přináší řadu kontextových informací ne zcela neznámých, ale jen zřídka u nás diskutovaných. Například problematiku pracovních a tvůrčích možností umělců německé národnostní menšiny u nás před rokem 1918, které byly více než neblahé a vedly k odchodu řady z nich mimo české země (podobně jako Emila Pirchana). Ani později se situace zcela nezlepšila, neboť napětí mezi národy přetrvávalo i po vzniku samostatného Československa a spolupráci Pirchana s českým divadlem v Praze či v Brně provázely útoky v tisku. A to přesto, že řada emigrantů z Německa našla v době narůstajícího nacismu útočiště právě v Československu, ostrůvku přežívající demokracie.

Zásadním přínosem monografie je komplexní představení Pirchanova díla a odkrytí návazností, jež je možné vysledovat mezi oblastmi jeho zájmu. Například divadlo přitahovalo Pirchana už v dětství, v době působení v Mnichově sám pro sebe navrhoval výpravy oblíbených dramát, studium architektury mu umožnilo pracovat s jevištním prostorem jako třírozměrným a antiiluzivně, grafický design mu pomohl

využít v divadle plochy barev a jejich kontrasty a po úspěšné éře spojené s berlínským divadlem se v závěru života věnoval psaní divadelních studií a předávání vlastních zkušeností jako pedagog na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Na základě monografie by bylo možné hledat podobné návaznosti i z pohledu dalších uměleckých oborů.

Obsáhlá publikace (368 stran) doplněná o bohatý obrazový materiál by nepochybně neměla zůstat stranou pozornosti. Charakterizuje ji přehledná grafická úprava, která slučuje příznačné znaky Pirchanovy grafické tvorby mnichovského období (například odvážné kontrasty barev, rytmus abstraktních motivů a dekorativnost předšádkových papírů) se střízlivostí příznačnou pro umělce reformu divadelního výtvarnictví ve dvacátých letech.

Naplnění smyslu publikace, jako prvního kroku na cestě k dalšímu výzkumu, napomáhá anglická mutace německého vydání, a především pečlivě zpracovaná dokumentační část. Rozsah Pirchanovy tvorby neumožnil ani zde publikovat celkový soupis všech dochovaných děl (jen grafických prací je více než 1500). Výběr plakátů, knižních ilustrací, obálek knih a dalších drobných grafických děl, i seznam prací pro divadlo a film zpřístupňuje zájemcům jejich miniaturní reprodukce. Rozsáhlá dokumentace zahrnuje dokonce i seznam úspěšných Pirchanových studentů a je uzavřena nezbytným jmenným rejstříkem.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

